

УДК 368

Шкварець Г. В.,*викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету*

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

*У статті розглянуто наукові проблеми, дієвість та ефективність сутності фінансових ризиків страхових компаній.****Ключові слова:** фінансові ризики, страхова компанія.**В статье рассмотрены научные проблемы, действенность и эффективность сущности финансовых рисков страховых компаний.****Ключевые слова:** финансовые риски, страховая компания.**The article deals with scientific problems, the effective and efficient nature of financial risks insurance companies.****Key words:** financial risks, the insurance company.*

Постановка проблеми. У сучасній економіці страхові компанії функціонують у нестабільному середовищі й не володіють повною інформацією про контрагентів. Відсутність вірогідної інформації створює передумови появи фінансових ризиків, які присутні у більшості господарських операцій. Враховуючи важливість і складність проблематики, пов'язаної з управлінням фінансовими ресурсами, вона стала тематикою як міжнародних, так і вітчизняних економічних досліджень. Мета статті – сформулювати поняття визначення сутності фінансових ризиків страхових компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка й аналіз ризиків у фінансово-господарській діяльності страхових компаній проводяться дослідниками у різних напрямках. При цьому можна зазначити, що у фундаментальних роботах у сфері ризиків такі дослідники-теоретики, як В. Аленічева, М. Клапківа, Л. Хоріна, С. Осадець, Я. Шумелда тощо окреслювали природу ризику, взаємозв'язки ймовірності, невизначеності ризику, аналіз, моделювання та управління фінансовими ризиками, але не розглядали питання зв'язку ризику зі специфікою діяльності. Сутності виникненню фінансових ризиків у страхових компаніях та зменшення (пом'якшення їх впливу) на фінансовий стан учасників страхових компаній присвячено чимало наукових праць.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення сутності, причини виникнення, виявлення напрямів фінансових ризиків страхових компаній.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає І. Бланк, фінансові ризики представляють собою результат вибору менеджерами або власниками альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення очікуваного цільового результату фінансової діяльності при ймовірності понесення фінансових втрат, з огляду на невизначеність умов його реалізації [1, с. 20].

Останнім часом страховий ринок України стрімко розвивається, зростає імідж страхування та попит на страхові послуги. Питанням дослідження сутності фінансових ризиків та методології їх страхування присвячено праці В. Аленічева, М. Клапківа, Л. Хоріна, С. Осадця, Т. Ротова тощо.

У науковій літературі існує низка підходів щодо ідентифікації фінансових ризиків. У межах першого підходу М. Клапків виділяє віднесення до цієї групи практично всіх майнових ризиків, оскільки збитки, завдані внаслідок прояву майнових ризиків, майже завжди мають фінансовий характер, тобто вони набувають грошового виміру [8]. Згідно з другим підходом, до фінансових ризиків належать ті, які такими прямо чи непрямо визначаються в нормативних документах. Третій підхід включає до фінансових ризиків лише кредитні ризики та ризики гарантій і порук.

Відповідно до першого з них, фінансовий ризик характеризується як ймовірність або випадковість. На думку Л. Коваленко та Л. Ремньова, фінансовий ризик підприємства – це ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності за умов здійснення ним фінансової діяльності [9, с. 18]. Олексів І. розглядає фінансовий ризик як потенційно можливу, випадкову подію, дію, що спрямована на процес отримання, цільового використання, розрахунків, зберігання або накопичення грошових коштів юридичних, фізичних осіб і заподіює їм збитки, втрату доходів, додаткові фінансові витрати, для відшкодування яких проводиться страхування [10, с. 98]. Тут автор дає розширене тлумачення не лише ризику, а і процесу, в межах якого він реалізовується. Такий підхід дає змогу розглянути також призначення страхування. Вітчизняний науковець В. Фурман вказує на актуальність питання визначення ризиків, які супроводжують рух саме грошових потоків страхової компанії [12, с. 107].

Незважаючи на давню історію існування ризику та його вивчення, в науковій літературі немає єдиної думки щодо визначення цього поняття та єдиного підходу щодо формування фінансового ризику. Окрім того, ризик розглядають як історичну та як економічну категорію, залежно від галузі застосування.

Цікавою є етимологія слова “ризик”, яке у будь-яких народів та в багатьох мовах найчастіше пов’язують з усвідомленням можливості небезпеки в різних сферах соціально-економічної діяльності. Про це зазначено у словниках іноземних мов та дослідженнях вчених. Так, наприклад, Вольф-Рудігер Гейльман вказує на латинське походження терміна “*rescum*”, що означає “небезпека”, “скала” [13]. Гейне Браун підкреслює арабське по-

ходження слова "ризик" та його запозичення італійцями. Вітчизняний вчений М. Клапків досліджує етимологію слова "ризик" у різних наукових джерелах, порівнює відповідні ієрогліфічні знаки китайської та японської мови та підкреслює кореневу подібність термінів "ризик", "нещастя", "страхування" [8]. В. Даль у тлумачному словнику російської мови зміст "ризикувати" пов'язує із "пускатися наудачу, йти наавось, подвергаться случайности..." [6]. В українській мові слово "ризик" також поєднують з усвідомленою можливістю небезпеки.

Зрозуміло, що ризик як економічна категорія виник з появою товарно-грошових відносин і відображає подію, яка може або відбуватися, або ні. До того ж для події, що відбувалася, можливі три варіанти економічного результату. А саме:

- позитивний (вигода, прибуток);
- нульовий (результат не змінився);
- від'ємний (збиток, втрата).

Вчені вважають, що вперше спроба наукового визначення сутності та змісту поняття "ризик" була зроблена математиком Йоганом Тетенсом (XVIII ст.) [8]. Його наукові праці з виміру ризику знайшли практичне застосування в страхуванні життя. Хоча основи актуарних розрахунків, серед основних завдань яких є дослідження та групування ризиків, закладені в працях вчених Д. Граунта, Я. Вітта, Е. Галлея ще в XVII ст. Подальший розвиток математики та страхування призвели до того, що термін "ризик" почав використовуватись спочатку у страховій теорії, а із зростанням впливу науково-технічного прогресу на фінансово-господарське та соціальне життя суспільства поширився і на економічну теорію. Однак чеський вчений Я. Дангель, як зазначає М. Клапків, розуміння сутності ризику виводить з філософії та економічної теорії [8].

У теорії ризику переважаючою є думка, яка ототожнює ризик і непевність. Наукові дискусії з цього приводу тривають вже близько століття. Спробою поєднати економічний зміст "ризик" з "непевністю" є концепція деяких вчених, що ґрунтується на принципах загального детермінізму (причинній зумовленості всіх подій та явищ), в основі якої лежить погляд, що ризик є випадковістю, а внаслідок цього у людей існує стан непевності в прийнятті рішень. Спираючись на цю концепцію, можна дійти висновку: наявність зовнішніх чинників, які завжди супроводжують будь-яку діяльність та буття, формує непевність. Але непевність формується за рахунок наявності засобів досягнення мети (об'єктивна причина), психологічного чинника, ступеня віри, переконання, наявність вмінь, знань, досвіду (суб'єктивна причина). Як відомо, суб'єктивний фактор важко оцінити та практично неможливо виміряти. Досить поширеним у трактуванні сутності ризику є використання поглядів, що розмежовують поняття "ризик" та "непевність", спираючись на "теорію катастроф", коли ризики є абсолютно випадковими [8]. Проте такий підхід не дає змоги їх кількісно виміряти та

вартісно оцінити втрати, а тим самим на них впливати та організовувати антикризову діяльність за допомогою страхового захисту.

Дуже важливою для філософського та загальноекономічного розуміння ризику є теорія Ф. Кнайта, згідно з якою ризик – це результат будь-якої діяльності, який можна виміряти за допомогою методів теорії ймовірності й закону великих чисел [8]. Якщо подібних розрахунків виконати неможливо, то цей результат діяльності є непевністю. За концепцією цього американського економіста ризик пов'язується з невизначеністю, яка є джерелом виконання прибутку і яку можна технічно виміряти й оцінити за допомогою методу ймовірнісних розрахунків.

Крім того, ризик може бути представлений через логічну ймовірність, що ґрунтується на пізнанні законів природи та суспільства, через статистичну ймовірність, яка відображає збір, накопичення, аналіз та систематизацію статистичних даних.

Варто підкреслити, що досить повним та сучасним є визначення ризику в навчальному посібнику “Фінансовий менеджмент” за редакцією О. В. Кнейслер: “Під ризиком слід розуміти ймовірність виникнення збитків, втрат або недотримання прибутку в ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності” [7, с. 233].

Проблеми виникають вже на етапі з'ясування, які ж саме ризики належать до фінансових. Теоретична та методологічна складності змісту і сутності фінансових ризиків зумовили їх розгляд і визначення окремими авторами у широкому та вузькому значеннях.

У широкому значенні фінансові ризики – це ризики, які характеризуються ймовірністю втрат фінансових ресурсів (грошових коштів) у підприємницькій діяльності. У цьому значенні поняття “фінансовий ризик” тотожне поняттю “комерційний (підприємницький) ризик”, яке містить цілий комплекс різних ризиків: майнових, виробничих, торговельних тощо. Поняття “фінансовий ризик” також використовується у більш вузькому значенні як частина комерційних ризиків, пов'язана з ймовірністю фінансових втрат внаслідок операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах.

Досліджуючи фінансові ризики страхових компаній, Л. Хорін вважає, що фінансові ризики у сфері їх практичного обслуговування на українському страховому ринку безпідставно виявилися “розмазаними” по окремих групах, які тепер охоплюються видами страхування.

У межах іншого підходу, висловленого групою українських вчених, фінансові ризики теоретично можуть бути окремим видом, а також входить до складу інших ризиків – ринкового, інвестиційного [4, с. 252]. Ступінь їх присутності в цих ризиках залежатиме від того, наскільки тісно ринкові, інвестиційні та інші економічні процеси формуються за участю фінансових відносин у їх теоретичному, категоріальному значенні. Таким чином, в основу цього підходу покладено поняття “ризикоутворюючі фактори”, які впливають на конкретний вид або декілька видів ризиків.

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що фінансовий ризик страхових компаній пов'язаний із вибором певних альтернативних варіантів рішень та обчисленням їх результату – в цьому полягає його суб'єктивна природа. Разом із тим, фінансовий ризик має і об'єктивну сторону, оскільки вона є формою кількісно-якісного вираження реально існуючої невизначеності. Таким чином, фінансовий ризик страхових компаній являє собою ймовірність отримання фінансових втрат.

Література:

1. Александрова М. М. страхування: Навчально-методичний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002– 6-8с.
2. Балабанов І. Т. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 64 с.
3. Борщук І. В., Свідрик Т. І. Збірник науково-технічних праць. – Національний лісотехнічний університет України.
4. Глотова Д. В. Экономические науки / Финансовые отношения.
5. Горбач Л. М. Страхова справа: Навчальний посібник. – 2-ге видання, виправл. – К.: Кондор, 2003. – 252 с.
6. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. – Т. 4. – Оформл. "Диамант". – СПб.: ТОО "Диамант", 1996.
7. Кнейслер О. В. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – Тернопіль: "Вектор", 2008. – 233 с.
8. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2002. – 570 с.
9. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова – 3-тє вид., випр. і дооп. – К.: Знання, 2008. – 483 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
10. Олексів І. Б. Методи багатовимірної аналізу в оцінюванні фінансових ризиків підприємства / І. Б. Олексів, Н. Ю. Подольчак // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 96-103.
11. Шумелда Я. Страхування: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. – Тернопіль: Джура, 2004. – С. 8-13.
12. Фурман В. М. Ризики в інвестиційній та фінансовій діяльності страховика / Фурман В. М. // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 107-114.
13. Hilman Wolf – Riidinger / Versicherungs – mathematische Methoden des RiskManagement // Blatter. Deutsche Gesellschaft fur Versicherungs – mathematik. – 1989. – № 2. – С. 141; Mathematik und Muthos // Versicherungswirtschaft. – 1989. – № 12. – P. 761.